

ЗМІНИ В ЕКСПОЗИЦІЙНІЙ РОБОТІ ХУДОЖНІХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ В 1920–1930-ТІ РР.

Важливими мистецько-освітніми осередками України початку ХХ ст. були художні музеї. Протягом періоду свого становлення ними були сформовані цінні збірки творів мистецтва, накопичений вагомий досвід організації основних напрямків музейної діяльності вивчення якого актуалізується потребами музейного будівництва в сучасних умовах.

Однією з важливих функцій художніх музеїв є популяризація мистецьких творів. Змістовна інформація музейного твору характеризує його здатність виступати джерелом відомостей про історичні події, культурні і суспільні процеси, які своїми зовнішніми ознаками (форма, розмір, колір) здатні викликати особливі відчуття у глядача. Подібні відчуття можуть з'являтися завдяки відомостям про історію створення художнього предмета, його попереднє місцезнаходження, зв'язок з певними подіями та відомими людьми. Ця інформація передається в експозиції за допомогою етикетажу експонатів або у розповіді екскурсовода [10].

Експозиції музеїв покликані здійснювати науковий показ пам'яток матеріальної і духовної культури народу. Зміст і завдання експозицій визначаються профілем музею. Сучасні художні музеї, після десятиліть розвитку і перебудови експозицій перейшли до систематичного показу музейних збірок.

До початку 1920-х рр. побудові експозиції у художніх музеях не приділялось особливої уваги. Експонати розміщувались в порядку їх надходження, їх представлення значною мірою залежало від побажань колишнього власника. На етапі становлення перших державних музеїв виникали певні проблеми в поповненні експозицій. Так, наприклад, в Київському художньо-промисловому і науковому музеї імені імператора Миколи Олександровича (1904 р.) функціонували два відділи: художній і художньо-промисловий. Збірки цих відділів поповнювалися переважно

дарунками від приватних осіб і склалися з окремих, інколи випадкових творів мистецтва. Лише округові художні музеї (Катеринославська картинна галерея, Миколаївський музей мистецтв ім. В. Верещагіна), які були засновані 1914 р., ставили перед собою мету – створити центри культури і мистецтва. Катеринославська картинна галерея після відкриття надавала перевагу творам вітчизняного мистецтва кінця XIX та початку XX ст. [7], а Миколаївський музей мистецтв ім. В. Верещагіна – творам відомого російського художника-баталіста.

Ситуація змінилася під впливом політичних подій 1917–1921 рр. У цей час деякі приватні колекції живопису, галереї мистецтв (після націоналізації) отримали статус державних музеїв: II-й Державний (Музей мистецтв ім. Б. і В. Ханенків), III-й Державний (О. Гансена). Інші колекції творів мистецтва були перерозподілені Музейним фондом між музейними установами різного профілю. Починаючи з 1920 р. у містах УСРР створюється низка нових художніх закладів: Музей Живописної культури [3], Галерея старовинного живопису [5], Сумський художньо-історичний, Миргородський художньо-промисловий [9, с. 238–241, 256] та ін. Музеї починають більше уваги приділяти формуванню своїх фондів, їх науковому представленню в експозиції.

Так, з середини 1920-х рр. відбулися зміни у I-му Державному музеї (з 1924 р. Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка) і Музеї мистецтв Всеукраїнської академії наук (ВУАН). Перший музей, з обранням Ф. Ернста на посаду завідувача художнього відділу, збільшив свою збірку приблизно в 15–20 разів. Ф. Ернст систематизував музейні предмети та здійснив реекспозицію художнього відділу. Проведені заходи дозволили Ф. Ернсту починаючи з 1925 р. організовувати у музеї регулярні тематичні виставки: «Український портрет XVII–XX ст.» (1925 р.), «Посмертна виставка творів Г. Нарбута» (1926 р.), «Виставка Т. Шевченка на тлі його доби» (1927 р.) та ін. [2, с. 22]. Наприклад, виставка українського портрету розташовувалась в трьох залах музею. Для представлення картин був використаний тематичний принцип. Твори мистецтва доповнювалися речами (меблями, зброєю, козацькими поясами та ін.), що

допомагали відтворити атмосферу часу. За допомогою виставки музейним працівникам вдалося підкреслити особливості досягнень українського народу в галузі мистецтва [4, с. 143–144].

У музеї мистецтв ВУАН до 1925 р. картини різних мистецьких шкіл та історичних епох розміщувалися в експозиції безсистемно, у кілька ярусів. Експозиція була перенасичена музейними предметами. Але впродовж 1926–1928 рр. двічі вносилися зміни у побудову експозиції. Картини були погруповані за школами у певній хронологічній послідовності.

Київські художні музеї використовували кілька основних шляхів поповнення музейних колекцій творами мистецтва: експедиції, дарування, зняття копій з оригіналів, реевакуація (рятування реквізованих та конфіскованих речей), купівля, обмін непрофільних творів на профільні в інших музеях або у приватних осіб (Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка, Музей мистецтв ВУАН, Картинна галерея) [6, с. 45].

Досить складний період музейного будівництва розпочався на рубежі 1920–1930 рр., змінилася ситуація і в округових музеях. Цілісність музейних колекцій порушувалась у зв'язку з ліквідацією або перерозподілом збірок з багатьох музейних закладів. Наприклад, після закриття Володимирського музею у 1930 р. (створений в Наталіївці 1920 р.) музейні предмети були передані до Харкова, Києва та Сум [8, с. 112]. Наприкінці 1929 р. Нікопольський музей мистецтв змінив свій профіль на краєзнавчий [1]. У результаті, музейні експозиції втрачали предмети, порушувалися хронологічний, комплексний і систематичний принципи їхньої побудови.

Отже, зі створенням в 1920-х рр. в Україні державних художніх музеїв були розпочаті заходи щодо систематизації та наукового представлення у постійно діючих експозиціях творів мистецтва. Використання історико-хронологічного, тематичного принципів експонування музейних предметів забезпечило досягнення якісно нового рівня змістовної та естетичної демонстрації творів мистецтва.

Література

1. Анцишкін І. В. Нікопольський музей – від музею мистецтв до краєзнавчого / І. В. Анцишкін // Роль музеїв у культурному просторі України й світу : стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі : Збірник матеріалів загальноукраїнської наукової конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Вип. 11. – Д. : АРТ-ПРЕС. 2009. – С. 94–99.
2. Білокінь С. Три арешти Федора Ернста / С. Білокінь // Музейний провулок. – К. : Нац. худож. музей України, 2005. – № 2 (4). – С. 20–25.
3. Борщенко Л. Історія створення луганського обласного художнього музею і його колекції / Л. М. Борщенко // Художня культура. Актуальні проблеми : наук. вісн. / Академія мистецтв України; Ін-т сучасного мистецтва. – К. : Видавничий дім А+С, 2006. – Вип. 3. – С. 356–380.
4. Верезомська С. Діяльність Ф. Ернста зі збагачення й популяризації колекцій українки Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка / С. Верезомська // Київська старовина : науковий історико-філологічний журнал. – К., 2010. – № 2 (342). – С. 142–150.
5. Галерея старинної живописи : [в Одес. гос. худож. музеє] / Одес. гос. худож. музей. – Одеса : [б. и.], 1924 (Напечатано Кооперат. изд-вом "Коммунист" : Первая Гос. тип. им. К. Маркса) – 24, [2] с., [8] л. ил.
6. Дмитрієнко М. Федір Ернст і малярська колекція / М. Дмитрієнко, О. Походяща // Пам'ятки України : історія та культура : науково-популярний ілюстрований журнал / М-во культури України. – К., 2012. – № 10 (180). – С. 44–47.
7. Дніпропетровський художній музей російського і українського мистецтва. – К., 1966. – 80 с.
8. Мельничук Л. Дослідження націоналізованих приватних колекцій у зібранні Харківського художнього музею / Л. Мельничук // Музейні колекції : історія, дослідження, атрибуція : зб. наук. пр. / за ред. д-ра мист-ва М. Сілівачова. – К. : ТОВ «ХІК». 2010. – 324 с., іл.
9. Український музей. Збірник 1: [Репринтне видання 1927 року] / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; [ред. рада : С. П. Кролевець (голова), В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін.] – К. : НКПІКЗ, «Фенікс», 2007. – 478 с.
10. Шевченко В. В. Музеєзнавство : Навч. посібник для дистанційного навчання / В. В. Шевченко, І. М. Ломачинська. – К. : Університет «Україна», 2007. – 288 с.